

Hoe serieus nemen we kennis? (2)

De neerwaartse spiraal van het PvdA-onderwijsbeleid

MARIJKE LINTHORST

Het onderwijs mag zich op dit moment in een grote maatschappelijke belangstelling verheugen. Veel mensen vinden dat de kwaliteit van het onderwijs ernstig te wensen overlaat. In het verlengde daarvan komt de vraag op of de inrichting, financiering en organisatie van het onderwijs nog wel zijn toegesneden op de eisen van deze tijd. Voor de PvdA is onderwijs niet alleen altijd een belangrijk item geweest, de PvdA is in de afgelopen jaren ook nauw betrokken geweest bij de feitelijke vormgeving van het onderwijsbeleid. Al met al reden genoeg om terug te blikken op wat ons voor ogen stond, wat daarvan terecht is gekomen en hoe het nu verder moet.

Het is nog niet zo heel erg lang geleden dat het type onderwijs dat iemand volgde uiterst klasse-bepaald was. Kinderen van de elite gingen naar het gymnasium en de universiteit, de hogere middenklasse ging naar de HBS en kinderen van de lagere inkomensgroepen volgden de MULO, de ambachts- of de huishoudschool of alleen de zevende klas. Slechts een enkeling slaagde er in aan zijn sociale status te ontsnappen. Meestal via de kweekschool. Dat kostte vaak veel overredingskracht van de onderwijzer van de lagere school en financiële offers van de ouders. En dan nog was het een moeilijke weg. Het staat prachtig beschreven in het boek *Het taaie ongerief* van Theo Thijssen.

Pas begin jaren zestig ontstonden er kansen voor grotere sociale mobiliteit. Deels door de

achterliggende jaren van crisis, oorlog en wederopbouw had zich de gedachte ontwikkeld dat 'onze kinderen het beter moeten krijgen dan wij.' En voor het eerst werd onderwijs ook door ouders van lagere inkomensgroepen gezien als middel om die verbetering te realiseren. Met de komst van 'de pil' en de daarmee gepaard gaande kleinere gezinnen kregen grotere aantallen ouders ook de mogelijkheid om meer in hun kinderen te investeren.

Onder Den Uyl pakte de PvdA deze maatschappelijke tendens op met de slogan 'spreiding van macht, kennis en inkomen.' Dat was in 1972. Daarmee werd de overdracht van kennis niet langer gezien als een puur particuliere aangelegenheid, maar ook als een maatschappelijk, collectief belang. Onderwijs werd erkend als emancipatie-instrument.

Het feit dat spreiding van kennis tot een politiek thema werd gemaakt is van essentieel belang geweest. Helaas werd het begrip kennis in de praktijk beperkt tot cognitieve kennis.

Emancipatie werd impliciet en expliciet ('hoger onderwijs voor velen') gedefinieerd als een zo groot mogelijke in- en doorstroom van zoveel mogelijk leerlingen naar zo hoog mogelijke vormen van onderwijs. Dat heeft er onbedoeld toe geleid dat er een toenemend *dédain* ontstond ten opzichte van beroepsopleidingen (Als je de MULO kon halen was je gek als je naar de LTS ging). Dat is niet alleen maatschappelijk een ramp, maar ook, en misschien wel vooral, voor de kinderen die op dat vlak juist hun talenten hebben.

Over de auteur Marijke Linthorst is redacteur van S&D

Hoe serieus nemen we kennis? Marijke Linthorst *De neerwaartse spiraal van het PvdA-onderwijsbeleid*

DE BESTE BEDOELINGEN VAN DE MIDDENSCHOOL

In mijn ogen is onderwijs als emancipatie-instrument per definitie maatwerk: hoe haal je uit elk kind wat 'er in' zit, ongeacht de sociaal-economische of etnische achtergrond van dat kind. Precies op dit punt is het mis gegaan. Als je kijkt naar de ideologisch bepaalde maatregelen die de PvdA op het gebied van onderwijs heeft voorgestaan, ingevoerd en deels weer teruggedraaid dan kun je niet anders dan concluderen dat de PvdA bijna al haar kaarten heeft gezet op het vergroten van de toegankelijkheid van onderwijsvoorzieningen en informatiebronnen. Hoe belangrijk dat ook is, het is maar één voorwaarde voor het spreiden van kennis. De andere is de aanwezigheid van talent. Over de betekenis van dit laatste aspect is in de PvdA nooit goed gediscussieerd. Voor zover er gesproken werd over verschillen in aanleg, leek dat meer een kwestie van het ontwikkelen van de talenten die in ieder kind aanwezig zijn dan van het erkennen van verschillen. Zo werd met de beste bedoelingen de 'Middenschool' bedacht. In de Middenschool moesten alle leerlingen drie jaar hetzelfde onderwijs volgen. Pas daarna zou de schoolkeuze bepaald worden. Achter deze gedachte scholen op zijn minst twee idealen. Op de eerste plaats wilde men alle kinderen met zoveel mogelijk vakken kennis laten maken, zodat ieder kind zou kunnen ervaren waar het goed in is en/of belangstelling voor heeft. Op die basis zou een kind dan een verantwoorde keuze kunnen maken. Wellicht zou dan blijken dat een kind dat voorbestemd leek voor de ambachtsschool een wiskundeknobbel had en zou de gedoodverfde gymnasiast besluiten meubelmaker te worden. Die gedachte heeft in de praktijk nooit gewerkt. Hoewel veel kinderen ongetwijfeld verborgen talenten hebben is het niet reëel om te veronderstellen dat ieder kind in alle vakken hetzelfde niveau kan halen. Na het mislukken van de Middenschool is nog wel geprobeerd in ieder geval een deel van het ideaal overeind te houden door het invoeren van de basisvorming. Maar

ook een algemene basisvorming voor iedereen is een illusie gebleken.

Het tweede ideaal achter de Middenschool was het idee dat het goed zou zijn als kinderen uit verschillende milieus en met verschillende vaardigheden langer met elkaar op zouden trekken. Dat zou leiden tot wederzijdse waardering voor elkaars kunnen en kennen. In afgezwakte vorm heeft dat ideaal uiteindelijk gestalte gekregen in de vorming van brede scholengemeenschappen. Maar op het moment dat de brede scholengemeenschappen gerealiseerd waren konden die allang niet meer op tegen de inmiddels gevestigde maatschappelijke opvatting dat hoger onderwijs per definitie beter is dan lagere vormen van onderwijs, inclusief het beroepsonderwijs. Ook op de schoolpleinen van brede scholengemeenschappen staan de vwo- en mavo-leerlingen in aparte groepjes en zoeken zij elkaar niet op.

Ik ben ervan overtuigd dat het stimuleren van brede scholengemeenschappen in eerste instantie is ingegeven door idealistische overwegingen. Brede scholengemeenschappen moesten niet alleen een bijdrage leveren aan het leren samen-leven, maar waren ook van belang om verkeerde schoolkeuzes soepel te herstellen. Laatbloeiers (of kinderen met een verkeerd advies) zouden binnen dezelfde school makkelijker van bijvoorbeeld de MAVO naar de HAVO kunnen overstappen; kinderen die op een schooltype zaten dat uiteindelijk toch te hoog gegrepen bleek, zouden een stap terug kunnen doen zonder dat zij daarvoor naar een andere school zouden moeten. Wellicht hadden brede scholengemeenschappen daar inderdaad een bijdrage aan kunnen leveren, maar tegen de tijd dat de scholengemeenschappen daadwerkelijk werden gevormd waren de onderwijsinhoudelijke idealen ingehaald door bezuinigingsoverwegingen. Het onderwijs moest goedkoper en brede scholengemeenschappen bleken daar een belangrijke bijdrage aan te leveren.

Het had waarschijnlijk al veel geschied al met name PvdA-politici gewoon hadden gezegd: 'sorry, we willen het wel anders, we hechten

Hoe serieus nemen we kennis? Marijke Linthorst *De neerwaartse spiraal van het PvdA-onderwijsbeleid*

grote waarde aan het onderwijs, maar we krijgen het binnen deze coalitie niet voor elkaar om daar ook meer geld voor uit te trekken.' Dat had helderheid geschapen. Maar de elkaar opvolgende ministers en staatssecretarissen van Onderwijs durfden dat niet hardop te zeggen. De bezuinigingen werden ingekleed als 'efficiency-verbeteringen'. Ik herinner me nog dat PvdA-minister Ritzen begin jaren '90 bij de behandeling van de onderwijsbegroting gevraagd werd naar het (vergeleken met andere West-Europese landen) relatief lage percentage dat Nederland aan onderwijs uitgaf. Zijn reactie was dat dit lage percentage wees op de efficiency waarmee leerkrachten en docenten in Nederland hun taak vervulden. Onder PvdA-staatssecretaris Netelenbos was het al niet veel beter: decentralisaties (van de huisvestingsgelden bijvoorbeeld) gingen steevast gepaard met een efficiency-korting, nieuw beleid (Weer Samen Naar School) moest verhullen dat voorzieningen werden afgebroken. (Het budgettaire kader voor Weer Samen naar School lag – zonder enige inhoudelijke onderbouwing – vast op een maximale verwijzing van 2% van de leerlingen naar het speciaal onderwijs.)

HET RENDEMENTSDENKEN

Ik denk dat hier de cruciale oorzaak ligt waarom het onderwijs in een neerwaartse spiraal terecht is gekomen: in de beleving van de 'mensen in het veld' waren er geen politici meer die stonden voor het onderwijs. Bezuinigingen werden verkocht als onderwijskundige vernieuwingen; het falen van het onderwijsbeleid werd geweten aan het onderwijs zelf. Ze deden hun werk niet goed. Meer in het algemeen werd onderwijs steeds meer gezien als een bedrijfstak die een bepaald rendement moest behalen. Scholen werden afge-rekend op het 'product' dat zij afleverden: CITO-scores, aantallen geslaagde eindexamenkandidaten (en op de universiteiten aantallen doctoraal-examens). Het leidde tot ongeveer het tegengestelde van de emancipatoire doelstelling om 'eruit te halen wat er in zit': basisscholen stonden niet te springen om probleem-leerlin-

gen (dat drukt de CITO-scores), in het voortgezet onderwijs werd vaak voor de veilige benadering gekozen (waarom vwo met het risico op zitten blijven als de havo zonder problemen doorlopen kan worden?) en op de universiteit werden docenten met te lage slagingspercentages op het matje geroepen.

De rendementsbenadering van onderwijs als product had echter niet alleen gevolgen voor de opstelling van scholen, maar ook voor die van ouders en leerlingen. Als onderwijs een product is en leerlingen en hun ouders zijn de consumenten, dan hebben de ouders en leerlingen ook recht op 'waar voor hun geld'. Mondiger ouders en leerlingen oefenden druk uit om kinderen op een zo hoog mogelijk niveau te plaatsen en hen daar, ook als zij de opleiding eigenlijk niet aankonden, te houden, desnoods met enkele keren blijven zitten. Waar vroeger gold: 'als je voor een dubbeltje geboren bent word je nooit een kwartje' leek nu het adagium dat iedereen er *recht op had* om een kwartje te worden. Leerlingen en hun ouders lieten het er niet bij zitten en haalden hun gelijk, linksom of rechtsom.

In deze machtsstrijd werden onderwijsinhoudelijke idealen of zelfs fatsoensnormen soms ondergeschikt gemaakt aan concurrentie- en imago-overwegingen. In het magazine van *de Volkskrant* van zaterdag 24 augustus jl. staat daar een schrijnend voorbeeld van. Een leraar verhaalt hoe hij een meisje de klas uitstuurt. 'Een uur later kwam haar vader de klas binnen en zei: "Ik sla je appelweek." Het is zo raar: je staat les te geven en opeens krijg je klappen. Ik ben door de conciërge ontzet.' Van de directie mocht de betrokken leraar geen aangifte doen bij de politie. Hij deed het toch. Vanaf die tijd werd hij door de directie aan zijn lot overgelaten.

Het is natuurlijk maar één geval, maar er zijn teveel voorbeelden van dit soort gevallen (leerkrachten die bedreigd werden of van wie de banden werden lek gestoken) om het af te doen als incident. Vaak ondervonden deze leerkrachten nauwelijks steun. Niet bij hun directie en niet bij de politie. Het leidde tot een onaanvaardbare aantasting van hun gezagspositie. En de positie

Hoe serieus nemen we kennis? Marijke Linthorst *De neerwaartse spiraal van het PvdA-onderwijsbeleid*

van leerkrachten was al niet zo best. Voor een efficiënte bedrijfsvoering moesten docenten in meerdere vakken inzetbaar zijn. De vakkennis werd daar aan ondergeschikt gemaakt. Salaris-ingenrepen (het HOS-akkoord), opeenvolgende bezuinigingen en de deels daarmee samenhangende voortdurende fusies en reorganisaties deden de rest. In het al eerder genoemde *Volkskrant Magazine* wordt fraai beschreven hoe praktisch een hele lichter leerkrachten het onderwijs de rug toekeerde. Niet omdat ze geen onderwijs wilden geven, maar omdat het onderwijsbeleid hen het werken letterlijk onmogelijk maakte. Voor zover er al banen voor hen waren bezweken zij onder de combinatie van gebrek aan waardering, lage beloning, weinig aanzien en hoge werkdruk. Daarmee werd de kiem gelegd voor het huidige lerarentekort.

NIEUWE AANPAK

Het feit dat de situatie in het onderwijs niet echt rooskleurig is (en dat de PvdA daar mede-verantwoordelijk voor is) dwingt ons om ons opnieuw te bezinnen op de vraag welke idealen nog steeds de moeite waard zijn, waar het is misgegaan bij de uitvoering en hoe het dan wèl zou kunnen.

Onderwijs is nog steeds een belangrijk emancipatoir instrument. Emancipatoir in de zin dat ieder kind de mogelijkheid moet krijgen om, ongeacht sociaal-economische of etnische achtergrond, zijn of haar talenten optimaal te ontwikkelen. Dat is een wezenlijk andere opgave dan het organiseren van zo hoog mogelijk (theoretisch) onderwijs voor zoveel mogelijk leerlingen. En dat vereist dus ook een andere aanpak dan de PvdA de afgelopen decennia heeft voorgestaan. M.i. zal die nieuwe aanpak uit een aantal elementen moeten bestaan.

1. *Het opgeven van het gelijkheidsideaal*

Ondanks het mislukken van de Middenschool en de basisvorming heeft de PvdA tot nu toe vastgehouden aan de gedachte dat ieder kind zo niet dezelfde, dan toch in ieder geval een gezamen-

lijke basis aan kennis mee zou moeten krijgen. Ook toen de vele theoretische vakken voor veel leerlingen in het beroepsonderwijs een belemmering bleken te vormen, was staatssecretaris Netelenbos slechts met grote moeite te bewegen tot het opzetten van een praktijkgerichte leerroute. Het vasthouden aan het gelijkheidsideaal heeft de gelijkheid niet dichterbij gebracht maar heeft er, integendeel, toe geleid dat vakbekwaamheid (inclusief die van leerkrachten) nauwelijks meer maatschappelijk gewaardeerd werd.

2. *Brede scholengemeenschappen ter discussie*

De vorming van brede scholengemeenschappen heeft ertoe geleid dat scholen voor voortgezet onderwijs groter zijn geworden. Dat kon ook niet anders. Om alle schooltypen aan te kunnen bieden is nu eenmaal een minimum-omvang noodzakelijk. Maar voor veel leerlingen en docenten is de omvang van de school te groot geworden. Niet alleen leerlingen werden niet gekend, ook docenten kenden elkaar niet meer. De school was wel breed geworden, maar vormde geen gemeenschap meer.

In reactie op de grootschaligheid en de daarmee gepaard gaande anonimisering in het onderwijs koos een toenemend aantal ouders voor categorale scholen. Met name de zelfstandige gymnasia hebben een gigantische groei doorgemaakt. Ik ben ervan overtuigd dat in ieder geval een deel van de ouders (ik behoor daar zelf ook toe) vooral voor deze scholen hebben gekozen omdat ze kleinschalig zijn. De docenten kennen elkaar en de leerlingen en hebben het (dus) ook snel in de gaten als een leerling dreigt af te haken of op een andere manier niet goed 'in zijn vel' zit. Dat geldt trouwens niet alleen voor categorale gymnasia, maar ook voor categorale MAVO's. Tot nu toe is het Ministerie van OCW nogal kinderachtig met deze ontwikkeling omgegaan. Categorale MAVO's werden verplicht te fuseren met het voorbereidend beroepsonderwijs, categorale gymnasia werd het stichten van dependances uiterst moeilijk gemaakt. Het is de

Hoe serieus nemen we kennis? Marijke Linthorst *De neerwaartse spiraal van het PvdA-onderwijsbeleid*

vraag of dat terecht is. Want wat vrij algemeen als nadeel van categorale scholen wordt gezien (een kind dat het niet redt moet van school af) zou er ook wel eens toe kunnen leiden dat categorale scholen, juist vanwege dat nadeel, meer moeite doen om hun leerlingen binnenboord te houden.

3. *Het opwaarderen van het beroepsonderwijs*

Het merendeel van alle leerlingen (60%) gaat naar het beroepsonderwijs. Toch wordt het beroepsonderwijs nog steeds stiefmoederlijk behandeld. Dat geldt met name voor de last waarmee het beroepsonderwijs wordt opgezadeld. Veel kinderen met gedrags- en opvoedingsmoeilijkheden, kinderen met leerproblemen, kinderen die dus eigenlijk in het speciaal onderwijs zouden moeten worden opgevangen, komen 'gewoon' in het beroepsonderwijs terecht. Dat leidt er op zijn beurt toe dat het negatieve imago van deze vorm van onderwijs verder in de hand gewerkt wordt. Ouders vinden dat hun kinderen niet tussen 'dat soort' kinderen thuis hoort. Soms lijkt het er op dat het vmbo het afvalputje van het onderwijs is. Het beroepsonderwijs verdient beter. Het is een belangrijke voorziening voor een groot aantal kinderen en voor de samenleving en zou dus op een daarbij passende manier geëvalueerd en gefinancierd moeten worden.

4. *Het erkennen van de behoefte aan maatwerk*

22 Sommige kinderen hebben een omweg nodig om op hun plek te komen. Het zijn laatbloeiers, ze hebben een verkeerd schooladvies gekregen of ze mochten van thuis niet naar de school van hun keuze. Brede scholengemeenschappen moesten die omweg gemakkelijker maken. In de praktijk pakt het anders uit. Eind jaren '60 konden leerlingen in Amsterdam via de 3-jarige ULO en de 4-jarige MULO alsnog naar de HBS en behoorde ook een universitaire studie tot de mogelijkheden. Ondanks de bede scholengemeenschappen is deze doorstroming (van MAVO/vmbo via de HAVO naar het vwo) inmiddels aan-

zienlijk lastiger geworden. De oorzaak ligt in de 'beperking van de verblijfsduur' in het voortgezet onderwijs. Om het eindeloze zittenblijven tegen te gaan werd de verblijfsduur in het voortgezet onderwijs beperkt tot 8 jaar. Dat lijkt een redelijke regeling. De langste opleidingen (vwo en gymnasium) duren 6 jaar. Met een verblijfsduur van 8 jaar kan zelfs een kind dat de langste opleiding volgt twee keer doubleren. Deze regeling pakt desastreus uit voor leerlingen die een omweg nodig hebben. Een leerling die na 4 jaar theoretische leerweg vmbo verder wil, doorloopt eerst de vierde en vijfde klas van de HAVO en komt vervolgens, na het behalen van het eindexamen HAVO, in de vijfde klas van het vwo. Dat betekent dat het eindexamen-vwo-met-omweg 8 jaar duurt. Dat is precies gelijk aan de maximale verblijfsduur. Met andere woorden: de beoogde doorstroom is alleen bereikbaar voor leerlingen die tijdens dit traject niet één keer doubleren of voor hun eindexamen zakken. Dat is een hoge eis om aan laatbloeiers te stellen. En het is ook wrang. Want juist tot deze groep behoren veel kinderen (vroeger vooral kinderen uit de autochtone arbeidersklasse, tegenwoordig ook een toenemend aantal allochtone leerlingen) voor wie onderwijs het emancipatie-middel bij uitstek is.

5. *De nieuwe taak van het onderwijs*

Van oudsher worden er drie terreinen onderscheiden bij de begeleiding van kinderen naar volwassenheid: opvoeden, onderwijzen en vormen. Opvoeden gebeurde in het gezin, onderwijs was de taak van de school en tal van maatschappelijke instellingen en instituties (zoals de jeugdbeweging, kerkelijke organisaties en het vormingswerk) hielden zich bezig met de vorming van kinderen en jongeren.

Door een aantal maatschappelijke ontwikkelingen is de vanzelfsprekendheid van deze verdeling van verantwoordelijkheden op losse schroeven gezet: het functioneren van het gezin is in veel gevallen veranderd, de jeugdbeweging heeft aan betekenis ingeboet, de maatschappelijke betekenis van de kerken is verminderd, er is sterk

Hoe serieus nemen we kennis? Marijke Linthorst *De neerwaartse spiraal van het PvdA-onderwijsbeleid*

bezuinigd op zorg- en welzijnsvoorzieningen en daarnaast dient zich een nieuwe groep kansarme jongeren aan. Jongeren die niet in Nederland geboren zijn of waarvan de ouders uit een andere cultuur afkomstig zijn. Deze ouders hebben vaak weinig zicht op de Nederlandse samenleving.

In die situatie lijkt er nog maar één constante overgebleven: de school, waar ieder leerplichtig kind naar toe moet. Daarmee is de neiging ontstaan om alle taken die anderen laten liggen op het bordje van het onderwijs te schuiven. Scholen zitten daarmee in een lastige positie. Of ze het nu willen of niet, ze worden geconfronteerd met de invloeden (gezin, de wijk) die kinderen buiten de school ondergaan. Vaak zijn dat verrijkende invloeden, maar vaak ook is er sprake van risicovolle invloeden. Een school kan daar niet omheen: leerlingen nemen hun problemen mee de school in. Maar dat wil nog niet zeggen dat de school daarmee verantwoordelijk wordt voor het oplossen van deze problemen. Onderwijzers zijn geen maatschappelijk werkers. Bovendien doet een te grote verantwoordelijkheid voor het onderwijs ook geen recht aan de eigen verantwoordelijkheid van anderen, zoals ouders, GGD, RIAGG, jeugdhulpverlening en politie.

Het onderwijs speelt een belangrijke rol bij het opgroeien van kinderen, maar geen allesomvattende. De voornaamste taak van het onderwijs blijft het bieden van goed onderwijs. Daar mag het onderwijs ook op worden afgerekend.

6. Bezuinigingen zijn geen verbeteringen

Te lang zijn bezuinigingen als verbeteringen verkocht. En ook het nieuwe kabinet lijkt hiermee door te gaan. De nieuwe minister van Onderwijs, Van der Hoeven, heeft recent aangekondigd dat scholen het geld voor klassenverkleining naar eigen inzicht mogen besteden. Scholen hoeven het geld voor klassenverkleining dus niet meer persé in de onderbouw in te zetten. Dat lijkt een vergroting van de autonomie van scholen, maar wie de aankondiging goed leest komt wat dit betreft bedrogen uit. Klassenverkleining in de groepen 1 t/m 4 blijkt goed te werken. De presta-

ties gaan omhoog. Het blijkt echter moeilijk de prestaties vast te houden in de (niet verkleinde) groepen 5. In plaats van dat de minister inzet op uitbreiding van klassenverkleining tot de bovenbouw geeft zij de scholen de vrijheid het geld daar in te zetten waar het het hardste nodig is. Het kan dus niet anders of verkleining van de klas in groep 5 gaat ten koste van de (succesvol gebleken!) klassenverkleining in de onderbouw. Dat is geen grotere vrijheid, maar simpelweg een sigaar uit eigen doos. Het zou de minister sieren als zij op zijn minst zou erkennen dat zij het geld voor verdere klassenverkleining niet heeft.

Helemaal het toppunt vormt het voorstel om de werkdruk van leraren te verminderen door te snijden in de vakanties. Zou er echt iemand zijn die gelooft dat het vak van onderwijsgevende aantrekkelijker wordt als de vakanties gehalveerd worden?

DE ERESCHULD VAN DE PVD A

Het is niet gemakkelijk om te erkennen dat sommige, door de PvdA gekoesterde, idealen in de praktijk niet of zelfs averechts hebben uitgepakt. Maar dat mag er niet toe leiden dat we er onze handen nu maar van aftrekken en het onderwijs aan de 'vrije markt' overlaten. Daarvoor is onderwijs te belangrijk. Bovendien hebben we als PvdA een ereschuld in te lossen. We hebben ook als PvdA het onderwijs in de kou laten staan doordat we niet bereid zijn geweest de problemen volmondig te erkennen en mee te zoeken naar een oplossing.

Onderwijs heeft altijd twee effecten gehad: een maatschappelijk en een persoonlijk. Voor iedere zich ontwikkelende samenleving is het van belang dat de bevolking kennis opdoet. Een bepaalde hoeveelheid hogeschoolde kennis is noodzakelijk om 'bij te blijven' bij nieuwe ontwikkelingen en je als natie niet 'uit de markt te prijzen'. En daarnaast is, zoals ook Frans Leijnse in zijn *Se-D*-discussiestuk vaststelt, een bepaald algemeen scholingsniveau van belang voor de emancipatie van achterblijvende groepen om op die manier de samenleving, zoals Den Uyl zou

Hoe serieus nemen we kennis? Marijke Linthorst *De neerwaartse spiraal van het PvdA-onderwijsbeleid*

zeggen, 'een beetje bij elkaar te houden'. Maar onderwijs heeft ook een persoonlijk effect. In het algemeen hebben hoogopgeleiden meer voldoening in hun werk, genieten zij meer aanzien en verdienen zij meer dan laagopgeleiden. Dat leidt met zekere regelmaat tot de telkens terugkerende discussie of degene die het (hoger) onderwijs volgt daar ook niet zelf een grotere financiële bijdrage aan zou moeten en kunnen leveren. Uiteindelijk wordt hij of zij er zelf beter van. Bovendien, zo stelt Paul de Beer in het augustusnummer van *S&D*, zijn mensen ook bereid een extra bijdrage te leveren. 'Nu doet zich de vreemde situatie voor dat veel mensen klagen over de kwaliteit van publieke voorzieningen en zeggen bereid te zijn daarvoor meer te betalen, maar de overheid hen verhindert de daad bij het woord te voegen. (...) Het argument dat sociaaldemocraten daarvoor doorgaans aanvoeren is dat er anders een tweedeling in het onderwijs of de zorg ontstaat. Maar de consequentie van deze opstelling is wel dat men er geen bezwaar tegen maakt als hogere inkomensgroepen een jacht of een tweede huis kopen, maar wel als zij extra geld aan zorg of onderwijs besteden.' Even verderop stelt de Beer: 'Niet bij alle collectieve goederen is het echter mogelijk ruimte te bieden voor individuele keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid. Over zuiver publieke goederen, zoals defensie en justitie, kan immers alleen collectief worden besloten.'

PRIVAAT OF COLLECTIEF?

- 24 Voor de PvdA lijkt me dit een cruciale kwestie: is onderwijs een overwegend publiek goed of een overwegend particulier goed? Van de beantwoording van deze vraag hangt af hoe de inrichting en financiering van het onderwijs het meest optimaal georganiseerd kunnen worden. Ik zou willen vasthouden aan het uitgangspunt dat in ieder geval het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs overwegend publieke goederen zijn en op geen enkele manier vergeleken kunnen worden met de aanschaf van een jacht of tweede huis. Onderwijs, zeker tot en met het niveau van

het voortgezet onderwijs, stelt mensen in staat kennis te vergaren en daadwerkelijk te participeren in de samenleving. Goed onderwijs maakt mensen daarmee ook weerbaar. Dat is een wezenlijk andere functie dan het genoegens dat mensen kunnen beleven aan een jacht of een tweede huis.

Het is een goede ontwikkeling dat mensen bereid zijn méér te betalen voor onderwijs als zij daarmee een betere kwaliteit kunnen krijgen. Maar het is een politieke keuze hoe je met die bereidheid wilt omgaan. Je kunt hem benutten door mensen de gelegenheid te geven om voor zichzelf of voor hun kinderen betere onderwijsvoorzieningen te realiseren, maar je kunt ook proberen te bewerkstelligen dat de bereidheid om extra middelen te verschaffen ten goede komt aan een kwaliteitsverbetering voor iedereen. Onderwijs als publieke voorziening zou zó goed moeten zijn dat de hogere inkomens er met plezier gebruik van maken en er ook met plezier aan betalen. Wat dat betreft beschouwen zowel Leijnse als De Beer de omvang van de collectieve uitgaven mij teveel als een soort natuurgegeven. (De Beer: 'De budgetten voor zorg en onderwijs worden immers in Den Haag vastgesteld binnen het kader van strikte begrotingsregels.' Leijnse: 'De bekostiging door de overheid is qua systematiek en niveau zodanig dat alleen wat grotere eenheden ermee uit de voeten komen.')

Als we onderwijs definiëren als een overwegend publiek goed zullen we ook helder in kaart moeten brengen wat er feitelijk nodig is om goed onderwijs te realiseren. Want als we van individuele burgers een hogere bijdrage verlangen om de kwaliteit van het onderwijs te verhogen dan moeten we hen ook 'waar voor hun geld' kunnen bieden. Dat betekent dat het duidelijk moet zijn wat goed onderwijs kost.

De belangrijkste factor voor het geven van goed onderwijs is de leerkracht. Leerkrachten hebben een zware taak en horen daar goed voor gefaciliteerd en betaald te worden. Wat dit betreft zijn leerkrachten te vaak letterlijk de sluitpost van de begroting geweest. Tegenover een betere honorering en facilitering zou dan wel moeten

Hoe serieus nemen we kennis? Marijke Linthorst *De neerwaartse spiraal van het PvdA-onderwijsbeleid*

staan dat degenen die niet goed functioneren makkelijker ontslagen moeten kunnen worden. Lesgeven is een vak en het gaat mi. niet aan om opeenvolgende klassen leerlingen ondergeschikt te maken aan de rechtspositie van de leerkracht.

Maar leerkrachten kunnen het niet alleen. Het is een (bijna) onmogelijke opgave om met kinderen die met een taalachterstand van twee jaar de basisschool binnenkomen aan het eind van groep 8 een gemiddelde CITO-score te behalen. Kinderen die hier geboren zijn moeten voor zij naar school gaan de Nederlandse taal beheersen en later bij hun schoolwerk gestimuleerd en gesteund worden. Dat vergt niet alleen een grote inspanning (en uitbreiding) van voor- en naschoolse voorzieningen, maar ook van de ouders. Te lang zijn allochtone ouders op dit punt niet of onvoldoende aangesproken. Eigenlijk is dat gek, want het overgrote deel van deze ouders wil graag dat hun kinderen een goede positie in de Nederlandse samenleving verwerven en het merendeel realiseert zich ook dat onderwijs daarbij van groot belang is. Het is heel goed denkbaar dat veel ouders niet weten hoe ze hun kinderen moeten steunen of zelfs denken dat zij dat niet kunnen (ze beheersen zelf het Nederlands niet voldoende, hebben zelf geen schoolopleiding genoten of zijn analfabeet) en het daarom maar aan de school overlaten. Daarmee blijven er kansen liggen en wordt het potentieel dat ouders wel hebben niet aangeboord. Ouders zijn onvoorstelbaar belangrijk in het leven van een kind. Zij moeten daar zelf ook van doordrongen raken en zich bewust worden van de ondersteunende en stimulerende rol die zij voor hun kinderen kunnen vervullen.

Op een bijeenkomst voor Marokkaanse vrouwen in Rotterdam vertelde het PvdA-Tweede Kamerlid Khadija Arib een paar jaar geleden hoe haar moeder altijd haar huiswerk overhoorde. Haar moeder was analfabeet en hield het boek ondersteboven. Het is een herkenbaar beeld uit mijn eigen jeugd. Mijn moeder kon mijn Griekse woordjes ook niet overhoren maar ze deed het toch. Op dit punt verschillen de allochtone ouders van nu m.i. niet veel van de ouders

uit de lagere inkomensklassen in de jaren '60. Ze hebben de neiging op te kijken naar mensen die 'gestudeerd hebben' en onderschatten hun eigen kunnen. Noch bij de moeder van Khadija Arib, noch bij mijn eigen moeder ging het om de vraag of ze in staat was te controleren of het huiswerk goed geleerd was. Het ging om de aandacht en betrokkenheid.

Het wordt tijd dat leerkrachten en ouders minder benadrukken wat zij niet kunnen en gezamenlijk hun schouders zetten onder wat zij wel kunnen. Zorgen voor een goede voorbereiding op de basisschool en het bieden van steun en stimulans. Behalve van ouders is ook de inzet van andere partners van belang. Dat geldt met name als er sprake is van probleemsituaties. Kinderen met ernstige (gedrags)problemen moeten snel een effectief terecht kunnen bij de jeugdhulpverlening, de leerplichtambtenaar moet consequent optreden als leerlingen spijbelen of worden thuisgehouden en als jongeren het schoolplein terroriseren moet de politie onmiddellijk ter plekke zijn.

Een dergelijke samenhangende aanpak vereist niet alleen andere samenwerkingsvormen van het onderwijs met andere partners, maar vergt ook een andere organisatie van het onderwijs zelf. De erkenning dat scholen in de eerste plaats moeten zorgen voor goed onderwijs en niet in hun eentje verantwoordelijk kunnen zijn voor het oplossen van allerlei maatschappelijke problemen, betekent niet dat scholen niet meer zijn dan instituten die kennis overdragen en/of leerlingen in staat stellen kennis te vergaren. Een school is geen bedrijf, maar op de eerste plaats een gemeenschap van mensen die samen ergens voor staan. Dat wordt ook van het onderwijs verwacht. Scholen worden geacht niet alleen kennis, maar ook normen en waarden over te dragen en de sociale cohesie te bevorderen. Dat kan alleen als leerkrachten elkaar en de leerlingen kennen, weten hoe zij met elkaar willen omgaan en elkaar daar ook aan houden. In zo'n situatie is het incident uit het *Volkskrant Magazine* ondenkbaar.